

Kabızlığı Olan Çocuklarda Annelerin Uyguladığı Geleneksel Uygulamalar

Traditional Methods Applied by Mothers of Children Suffering from Constipation

Ayla İrem AYDIN¹, Meryem ATAĞ², Zeliha DEMİRTAŞ³, Nurcan ÖZYAZICIOĞLU⁴

ÖZ

Amaç: Bu çalışmanın amacı kabızlığı olan çocuklarda annelerin kabızlığı gidermeye yönelik uyguladığı geleneksel uygulamaları belirlemektir.

Yöntem: Çalışma evrenini Kasım 2017-Mayıs 2018 tarihleri arasında Bursa ilinde bir devlet hastanesinde çocuk gastroenteroloji polikliniğine başvuran kabızlık tanısıyla izlenen 1-6 yaş arasındaki çocuklar ve anneleri oluşturdu. Çalışmaya katılmayı kabul eden 82 çocuk ve anneleri örneklem grubuna alındı.

Bulgular: Annelerin %76,8'inin hastaneye başvurmadan önce çocuklarının kabızlığını gidermeye ilişkin bir uygulama kullandığı, %55,6'sının kullanılan uygulamaları faydalı bulduğu belirlendi. Annelerin kabızlığı olan çocukları için en çok kullandıkları uygulamalar zeytinyağı içirme %47,6, erik-kayısı kompostu içirme %22, kayısı yedirme %9,8, incir yedirme %4,9, fitil uygulama %3,7, kefir içirme %2,4, lavman uygulama %2,4 ve diğer uygulamalar %7,2 olarak belirlendi.

Sonuç: Anneler kabızlık sorunu olan çocuklarında geleneksel uygulamalara başvurabilmektedir. Hemşireler çocuk sağlığını etkileyen geleneksel uygulamaları bilmeli, bu uygulamalar arasında zararlı olanların ortaya çıkarılması ve yok edilmesinde rol almalıdır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, geleneksel uygulamalar, hemşirelik, kabızlık

ABSTRACT

Aim: The purpose of this study is to determine traditional methods applied by mothers of children suffering from constipation to overcome constipation.

Methods: Target population of the study consisted of 1-6 year-old children who applied to the pediatric gastroenterology polyclinic in a state hospital in the province of Bursa between November 2017-May 2018 and were followed due to the diagnosis of constipation, and their mothers. 82 children and their mothers were included in the sample group.

Results: It was determined that 76,8% of mothers of children had used a method to overcome their children's constipation before they applied to the hospital and 55,6% found these methods useful. Methods frequently used by mothers against their children's constipation were found to be; olive oil 47,6%, plum-apricot composte 22%, apricot 9,8%, fig 4,9%, candlewick 3,7%, kefir 2,4%, lavement method 2,4% and other methods 7,2%.

Conclusion: Mothers may apply traditional methods for their children's constipation problem. Nurses should know traditional methods that affect children's health and destroy the harmful ones among these methods.

Keywords: Child, traditional methods, nursing, constipation.

GİRİŞ

Kabızlık, defekasyon sırasında aşırı zorlanma, sık olmayan dışkılama ve tam boşalmama hissinin ön planda olduğu fonksiyonel bağırsak hastalığıdır (1). Avrupa ülkelerinde pediatrik popülasyonda konstipasyonun görülme sıklığı %0,7 ile %12

arasındadır (2). Geleneksel uygulamalar, geçmişten günümüze dünyanın birçok farklı yerinde toplumdan topluma bireyden bireye bazı farklılıklar göstererek devam etmektedir. Anneler aile içindeki konumları ve çocuk yetiştirmedeki temel rolleri nedeniyle geleneksel uygulamalarda önemli bir yere sahiptir (3). Bilinçsizce yapılan geleneksel sağlık uygulamaları çoğu zaman zararlı olabilmektedir. Bu uygulamalardan en çok çocuklar etkilenmektedir (4,5).

Sağlık profesyonelleri, farklı kültürel özellikleri olan birey ve aileye hizmet vermektedir. Bakım verdiği bireylerin kültürel inanç ve uygulamaları, bireylerin gelenek yapısına, tutum ve değerlerine göre değişebilmektedir. Bu sebeple hemşireler

1-Arş.Gör.Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, E-posta: iremaydin@uludag.edu.tr ORCID: 0000-0002-9402-9861
2-Arş.Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, E-posta: meryematak@uludag.edu.tr ORCID: 0000-0002-8387-9959
3-Uzm. Dr., Sağlık Bakanlığı Bursa Dörtçelik Çocuk Hastanesi, E-posta: zelihademirtas@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-4554-1658
4-Prof.Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, E-posta: nurcanoz@uludag.edu.tr ORCID: 0000-0001-9645-7221

Gönderim Tarihi:19.08.2020 - Kabul Tarihi: 01.04.2022

bu uygulamaları bilmeli, sağlığa yararları ve zararları noktasında dikkatli olmalıdır (6,7). Hisar ve ark. yaptıkları çalışmada annelerin %53,2'sinin kabızlığı olan çocuklarına evde uygulama yaptıklarını; Işık ve ark. ise annelerin karın ağrısı yaşayan çocuklarına evde herhangi bir geleneksel uygulama yapma oranını %56,2 olarak bulmuştur (8,9). Çataklı ve ark. kabızlık sorununun çözümünde 12-36 ay arasında çocuğu olan annelerin %47,3'ünün kabızlık fitili, 36-72 ay arasında çocuğu olan annelerin %49,2'sinin kabızlık şurubu kullandıklarını saptamıştır. Savaşer ve ark.'nın yaptığı çalışmada annelerin %77,4' ü 1-3 yaş arasında kabız olan çocuklarına zeytinyağı içirdiklerini; 4-6 yaş grubu çocuğu olan annelerin ise % 63,2'sinin çocuklarına meyve suyu içirdiklerini belirtmişlerdir (10,11).

UNICEF Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinde “çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlem alınmalıdır” diyerek geleneksel uygulamanın önemsemesi gerektiğini vurgulamıştır (12). Bu sonuçla, geleneksel uygulamalardan çocuk sağlığını tehlikeye sokacak olanlar bilinmeli ve bu konuda anneler bilinçlendirilmelidir. Bu çalışmada kabızlığı olan çocuklarda annelerin uyguladığı geleneksel yöntemlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışma Kasım 2017-Mayıs 2018 tarihleri arasında Bursa ilinde Çocuk Hastalıkları Hastanesi Çocuk Gastroenteroloji polikliniğinde yürütüldü. Çalışma evrenini bu polikliniğe başvuran kabızlık tanısı ile izlenen 1-6 yaş arasındaki çocuklar ve anneleri oluşturdu. Belirtilen tarihlerde çalışmaya katılmayı kabul eden 82 çocuk ve anneleri örneklem grubuna alındı.

Veri Toplama Formu

Veriler araştırmacılar tarafından oluşturulan sosyodemografik özellikler ve kabızlığı olan çocuklarda annelerin uyguladığı geleneksel uygulamaları belirlemeye ilişkin hazırlanan anket formu kullanıldı. Veri toplama formu araştırmacı tarafından annelerle yüz yüze görüşme tekniği ile dolduruldu.

Araştırma Soruları

Kabızlığı olan çocuklarda annelerin uyguladığı geleneksel yöntemler nelerdir?

Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmanın istatistiksel analizleri için, SPSS (IBM Corp. Released 2012. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 21.0 Armonk, NY: IBM Corp.) programı kullanılmış olup $p < 0.05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Shapiro Wilk testi ile incelenmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri, kabızlığa ve geleneksel uygulamalara ilişkin özelliklerine ait verilerde sayısal ve yüzdeler dağılımlar, karşılaştırmalar için ki-kare testi kullanılmıştır.

Araştırmanın Etik Yasal Yönü

Araştırmaya başlamadan önce Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan 22 Ağustos 2017 tarih ve 2017-13/23 numaralı etik kurul izni alındı. Çocukların ebeveynlerinden sözel onamları alınarak araştırmaya dahil edildi.

BULGULAR

Araştırmaya katılan çocukların demografik özellikleri incelendiğinde (Tablo 1); çocukların yaş ortalamasının 2.85 ± 1.51 ve % 51,2'sinin kız çocuk olduğu belirlendi. Çocukların annelerinin yaş ortalaması 31.69 ± 5.49 , % 45,1'i ilköğretim mezunudur ve %78'i ev hanımıdır.

Tablo 1. Çocukların ve Annelerin Demografik Verileri, Bursa 2018

Tanımcı Özellikler	Ortalama	SS
Anne Yaş Ortalaması	31.69	5,49
Çocuk Yaş Ortalaması	2.85	1,51
	Sayı	%
Cinsiyet		
Kız	42	51,2
Erkek	40	48,8
Anne Eğitim Durumu		
İlköğretim	37	45,1
Lise	25	30,5
Üniversite	20	24,4
Annenin Mesleği		
Ev hanımı	64	78
Çalışan	18	22
Toplam	82	100

Kabızlık durumlarına ilişkin veriler incelendiğinde (Tablo 2); annelerin %62,2'si ailelerinde kabızlık öyküsünün bulunmadığı, çocuklarında %17,1'inin demir preparatı kullandığı ve %36,6'sının günde bir bardak inek sütü tükettiği belirtilmiştir.

Tablo 2. Kabızlığa İlişkin Özellikler, Bursa 2018

Tanıtıcı Özellikler		Sayı	%
Ailede Kabızlık Öyküsü	Var	31	37,8
	Yok	51	62,2
Demir Kullanımı	Var	14	17,1
	Yok	68	82,9
İnek Sütü Alma	Bir bardak	30	36,6
	İkibardak	18	22
	Üç bardak ve daha fazlası	6	7,3
	Tüketmiyor	28	34,1
Ek Gıdaya Başlama Ayı Ortalaması	Ort±SS		
		5.62±2.23	

Ort±SS: ortalama±standart sapma

Çocukların annelerinin %76,8'inin hastaneye başvurmadan önce çocuklarının kabızlığını gidermeye ilişkin bir uygulama kullandığını ve bu annelerin %38'i kullanılan uygulamaları faydalı bulduğunu belirtti. Annelerin kabızlığı olan çocukları için en çok kullandıkları uygulamalar zeytinyağı içirme %47,6, erik-kayısı kompostu içirme %22, kayısı yedirme %9,8, incir yedirme %4,9, fitil uygulaması %3,7, kefir içirme %2,4, lavman uygulaması %2,4, çörek otu suyu içirme %1,2, keçiyoynuzu pekmezi içirme %1,2, sarı kantoran yağı içirme %1,2, incir ile sütü karıştırıp içirme %1,2, zeytinyağı ile masaj %1,2, oturma banyosu yaptırma %1,2 olarak belirlendi. Annelere bu uygulamaları nereden öğrendikleri sorulduğunda %56,9'u aile büyüklerinden, %19,4'ü sağlık çalışanlarından öğrendiklerini ifade etti (Tablo 3).

Tablo 3. Çocukların annelerinin uyguladıkları geleneksel uygulamalara ilişkin özellikler, Bursa 2018

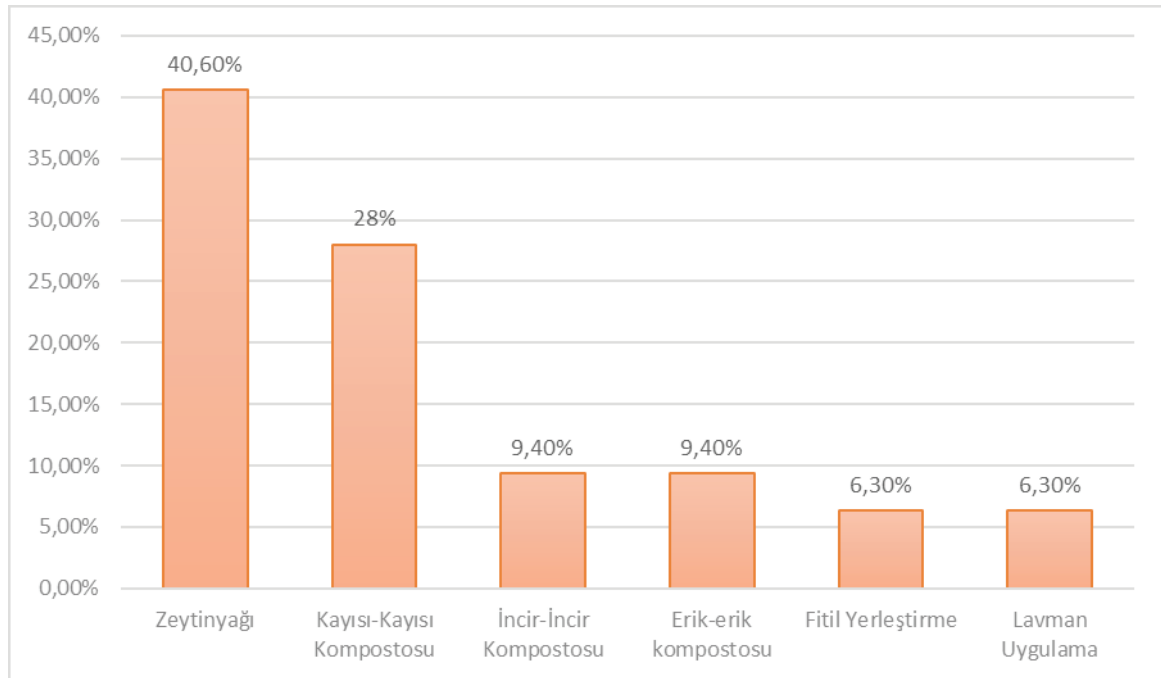
Tanıtıcı Özellikler		Sayı	%	
Hastaneye başvurmadan önce bir yöntem kullandınız mı?	Evet	63	76,8	
	Hayır	19	23,2	
Hastaneye başvurmadan önce kullandığınız yöntemlerden fayda gördüğünüzü düşünüyor musunuz?	Evet	35	55,6	
	Hayır	28	44,4	
Hangi geleneksel uygulamaları kullandınız?*	Bitkisel ürünler	Zeytinyağı içirme	39	47,6
		Kompostu (erik, kayısı)	18	22
		Kayısı yedirme	8	9,8
		İncir	4	4,9
		Kefir içirme	2	2,4
		Çörek otu suyu	1	1,2
		Keçiyoynuzu pekmezi	1	1,2
		Sarı kantoran yağı	1	1,2
		İncir ile sütü karıştırma	1	1,2
		Toplam	75	91,5
	Tıbbi/Nonfarmakolojik Uygulamalar	Fitil uygulama	3	3,7
		Lavman Uygulaması	2	2,4
		Oturma banyosu	1	1,2
		Zeytinyağı ile masaj	1	1,2
Toplam	7	8,5		
Bu uygulamaları nereden öğrendiniz?*	Aile büyükleri	41	56,9	
	Sağlık Çalışanı	14	19,4	
	Gazete/Radyo/Televizyon	6	8,3	
	Sosyal Çevre	6	8,3	
	Diğer	5	6,9	

*Birden fazla şık işaretlenmiştir.

Tablo 4. Annelerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre Geleneksel Uygulamalar, Bursa 2018

Annelerin Uyguladığı Geleneksel Uygulama				
	Sayı (%) Var	Sayı (%) Yok	Sayı (%) Toplam	P
Anne Öğrenim Durumu				
İlköğretim	25(67,6)	12(32,4)	37(100)	$c^2 = 3.255$ $p = 0.196$
Lise	21(84)	4(16)	25(100)	
Üniversite	17(85)	3(15)	20(100)	
Annelerin Mesleği				
Ev Hanımı	47(73,4)	17(26,6)	64(100)	$c^2 = 1.884$ $p = 0.170$
Çalışıyor	16(88,9)	2(11,1)	18(100)	

c^2 : Ki-kare Testi

Grafik 1. Annelerin en faydalı buldukları geleneksel yöntemler, Bursa 2018

Annelerin öğrenim durumlarına göre geleneksel uygulama durumları karşılaştırıldığında; üniversite mezunu annelerin %85'i geleneksel uygulamalara başvururken, ilköğretim mezunu annelerin ise %67,6'sının geleneksel uygulamalara başvurduğu saptandı. Annelerin öğrenim durumu ile geleneksel uygulama yapmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlenmedi ($p > 0.05$). Annelerin çalışma durumlarına göre geleneksel uygulama durumları karşılaştırıldığında; çalışan annelerin

%88,9'u, ev hanımı olanların ise %73,4'ünün kabızlığı olan çocuklarında geleneksel uygulamalara başvurdukları belirlendi. Annelerin çalışma durumları ile geleneksel uygulamalara başvurmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadı ($p > 0.05$, Tablo 4).

Annelerin kabızlığı olan çocuklarında uygulamayı en faydalı buldukları geleneksel yöntemler arasında %40,6 zeytinyağı içirme, %28 kayısı-kayısı kompostosu içirme, %9,4 erik-erik kompostosu içirme, %9,4 incir-incir kompostosu

içirme, %6,3 fitil uygulama ve %6,3 lavman uygulaması olarak belirlendi (Grafik 1).

TARTIŞMA

Çalışmamızda kabızlık şikayeti ile çocuk gastroenteroloji kliniğinde takip edilen çocukların ailelerinin %37,8'inde konstipasyon öyküsünün bulunduğu saptanmıştır (Tablo 2). Çalışmamıza benzer olarak Hisar ve ark. yaptıkları çalışmada da kabızlık tanısı alan çocukların ailelerin %56,8, Savaşer'in çalışmasında %52,1, Chang ve ark. çalışmasında %61, Moraes ve ark. %71,8 oranında kabızlık öyküsü olduğu tespit edilmiştir (8,11,13,14). Bu sonuçlar göz önüne alındığında ailede kabızlık öyküsü varlığı çocuklarda konstipasyon riskini artırmaktadır.

Oral demir preparatının kullanımı bağırsak hareketlerini yavaşlatmakta, kabızlık oluşumu için risk oluşturabilmekte ve kabızlık oluşumuna neden olan ilaçlar içerisinde yer almaktadır (15,16). Çalışmamızda çocukların %17,1'inin demir preparatı kullandığı tespit edilmiştir. Çalışmamıza benzer bir çalışmada da çocukların %15'inin demir preparatı kullandığı belirlenmiştir (10). Çalışma bulguları literatürü desteklemektedir.

Aşırı inek sütü alımı bazı çocuklarda kabızlığı şiddetlendirebilmektedir (17). İnek sütünün 2-4 hafta boyunca çocukların diyetinden çıkarılması önerilmektedir (18). Çalışmamızda çocukların %36,6'sının günde bir bardak, %22'sinin iki bardak, %7,3'ünün ise üç bardak ve daha fazla inek sütü tükettiği bulunurken, Çataklı ve ark. çalışmasında kabızlığı olan çocukların %68,3'ünün günde 200-400 ml arasında inek sütü tükettiklerini saptamıştır (10). Yapılan bir başka gözlemsel çalışmada ise kabız olan çocukların kabız olmayan çocuklara göre anlamlı düzeyde daha fazla süt ve süt ürünü tüketimi olduğu belirlenmiştir (14). Bu çalışmada çocukların süt tüketiminin aşırı olmadığı söylenebilir.

Çalışmamızda annelerin %76,8'inin kabızlığı olan çocuklarında geleneksel uygulamalara başvurdukları tespit edilmiştir. Çalışmamıza benzer şekilde yapılan çalışmalarda annelerin %74,4'ünün, %68,6'sının, ve %52,3'ünün çocukları

kabız olduğunda geleneksel uygulamaları kullandığı bulunmuştur (8,19,20). Bizim çalışmamızda geleneksel uygulamalara başvurma daha yüksektir bunun nedeni olarak geleneksel uygulamaya ulaşımın kolay olması söylenebilir.

Klinik rehberde kabızlığa yönelik geleneksel tedaviler içinde lifli gıda alımının artırılmasının tek başına yeterli olmadığı vurgulanmaktadır (17,21). Annelerin kabızlığı olan çocukları için en sık başvurdukları bitkisel uygulamalar zeytinyağı içirme %47,6, erik-kayısı kompostu içirme %22, kayısı yedirme %9,8, incir yedirme %4,9, kefir içirme %2,4 olmuştur. Özyazıcıoğlu ve ark. yaptıkları çalışmada annelerin %24,1'inin, bir başka çalışmada annelerin %25,5'inin kabızlık durumunda çocuklarına zeytinyağı içirdikleri tespit edilmiştir (19,22). Manisa ilinde yapılan bir araştırmada kabız olan çocuklarına kadınların %34'ü zeytinyağı, kayısı suyu, inek sütü, ballı su, ılık su, ekşi elma suyu içirdiğini söylerken, Savaşer ve ark. kabızlık nedeniyle hastaneye başvuran çocukların özelliklerini araştırdıkları çalışmalarında 1-3 yaşında çocuğu olan annelerin %77,4'ünün, 4-6 yaşında çocuğu olan annelerin ise %44,7'sinin çocuklarına zeytinyağı içirdikleri, %63,2'sinin çocuklarına meyve/meyve suyu verdiklerini bildirmişlerdir (11,23). Kabızlığı olan çocuklar için tam tahıllı, meyveler ve sebzeler içeren dengeli bir diyet önerilir (24). Klavuzlarda, çocukluk çağı fonksiyonel kabızlığın tedavisinde lif takviyeleri, ekstra sıvı alımı, prebiyotik veya probiyotiklerin rutin kullanımı gibi tamamlayıcı tedaviler önerilmez (25). Bu çalışmada geleneksel uygulamalara bakıldığında yararlı olan uygulamaların sıklığının daha fazla olduğu görülmekte ve daha önceki çalışmalara bakıldığında zaman içerisinde zararlı uygulamaların azaldığı görülmektedir. Bu durum çocuk sağlığı açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada annelerin %3,7'si ise doktora danışmadan fitil uygularken, %2,4'ü ise lavman uygulamıştır. Özyazıcıoğlu ve ark. yaptıkları çalışmada annelerin %45,8'inin fitil kullandıklarını, Rahman ve ark. ise annelerin %33'ünün sabunu fitil olarak çocuklarına uyguladıklarını belirtmiştir (14,19). Klinik rehberde doktor

tavsiyesi ile sadece bir kerelik tedavi olarak gliserin fitil veya Microlax™ lavman kullanımını önerilmekte ve bu uygulama sonunda çocuklarda sedasyon görülebileceği konusunda dikkatli olunması gerektiği belirtilmektedir (17). Bizim çalışmamızda fitil ve lavman kullanımının düşük düzeyde olması sevindirici bir bulgudur.

Annelerin eğitim durumu ve çalışma durumları ile geleneksel uygulamalara başvurmaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Çalışmamızın aksine Çınar ve ark. yaptıkları çalışmada çalışan annelerin bebek bakımında geleneksel uygulamaya başvurma durumunun çalışmayan annelere oranla daha düşük olduğunu tespit etmiştir (20). Annelerin eğitim durumlarını karşılaştırdıklarında; ilkökul ve ortaokul mezunu annelerin geleneksel uygulama yapma oranı daha yüksek bulunmuştur. Annelerin eğitim durumu ve annelerin çalışma durumu ile geleneksel uygulama yapmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu tespit etmişlerdir ($p<0.05$). Bizim çalışmamızda annelerin eğitim düzeyi, çalışma durumları ve diğer sosyodemografik verilerinin kabızlıkta geleneksel uygulamalara başvuru üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma sonucunda geleneksel uygulamaların annelerin kabızlığı olan çocuklarında tercih ettiği bir yöntem olduğu belirlenmiştir. Hemşireler anneleri çocuk sağlığına yönelik geleneksel uygulamalar hakkında bilgilendirmelidir. Çocuğa zararlı olmayan geleneksel uygulamaları desteklemeli, zararlı olabilecek uygulamalar konusunda anneleri bilinçlendirmelidir.

KAYNAKLAR

1. Kaya M, Kaçmaz H. Roma IV kriterlerine göre fonksiyonel barsak hastalıklarının yeniden değerlendirilmesi. *Güncel Gastroenteroloji*, 2016;20(4):393-407.
2. Mugie SM, Benninga MA, Di Lorenzo C. Epidemiology of constipation in children and adults: A systematic review. *Best practice & research Clinical Gastroenterology*, 2011;25(1):3-18.
3. Kaplan M. Geleneksel Tıbbın Yeniden Üretim Sürecinde Kadın. *Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları*. 2010;(257):1-149.
4. Geçkil E, Şahin T, Ege E. Traditional postpartum

practices of women and infants and the factors influencing such practices in South Eastern Turkey. Midwifery, 2009;25(1):62-71.

5. Accorsi S, Fabiani M, Ferrarese N, Iriso R, Lukwiya M, Declich S. The burden of traditional practices, ebino and tea-tea, on child health in Northern Uganda *Social Science & Medicine*, 2003;57(11):2183-91.
6. Nimrouzi M, et al. Remedies for Children Constipation in Medieval Persia. *Journal of Evidence-Based Complementary & Alternative Medicine*, 2014;19(2):137-43.
7. Pehlivan S, Yıldırım Y, Fadiloğlu Ç. Kanser, Kültür ve Hemşirelik. *ACU Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2013;4(4):168-74.
8. Hisar F, Çağlar HS, Şahin S. 0-12 Aylık Konstipe Çocukları Olan Kadınlara Verilen Eğitim ve Danışmanlık Hizmetinin Çocuklardaki Konstipasyonun Giderilmesinde Etkinliğinin Belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2019;8(1):35-43.
9. Işık F, Özlem ECC, Gülez DG. Karın ağrısı ile hastaneye başvuran çocuklarda geleneksel uygulamalar. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilim Dergisi*, 2013;7(2):47-54.
10. Çataklı T, İçöz S, Bilge YD. Annelerin kabızlık hakkındaki bilgi ve tutumları. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 2015;9(2):119-123.
11. Savaser S, Kurt AS, Mutlu B, Filiz G, Aydoğar N. Kabızlık Nedeniyle Hastaneye Başvuran Çocukların Özellikleri. *Güncel Pediatri*, 2011;9(3):103-9.
12. UNICEF. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 1989. Available at: <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
13. Chang SH, et al. Prevalence, Clinical Characteristics, and Management of Functional Constipation at Pediatric Gastroenterology Clinics. *Journal of Korean Medical Science*, 2013;28(9):1356-1361.
14. Moraes JGD, Motta MEFDA, Beltrão MFDS, Salviano TL, Silva GAPD. Fecal microbiota and diet of children with chronic constipation. *International Journal of Pediatrics*, 2016;2016:1-8.
15. Smith S, Haworth J, Treadway S, Hobson A. PWE-055 Iron supplementation, microbiome related methanogenesis and constipation—novel model to explain an age-old problem. 2019 Available at: https://gut.bmj.com/content/gutjnl/68/Suppl_2/A198.3.full.pdf
16. Korkmaz M. Kabızlık yakınması olan hastanın birinci basamakta yönetimi. *Konuralp Tıp Dergisi*, 2011;3(3):35-41.
17. The Royals Children Hospital. *Clinical Practice Guidelines*. Australia; 2020. Available at: https://www.rch.org.au/clinicalguide/guideline_index/Constipation/

18. Philichi L. Management of Childhood Functional Constipation. *Journal of Pediatric Health Care*, 2018;32(1):103–11.
19. Özyazicioglu N, Polat S, Bicakci H. Mothers' use of traditional approaches in the treatment of selected child health problems. *Pak J Med Sci*, 2010;26(1):126-131.
20. Çınar İÖ, Aslan GK, Kartal A, İnci FH, Koştu NA. Annelerin 0-1 yaş bebek bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemlerin incelenmesi. *TAF Prev Med Bull*, 2015;14(5):378-386.
21. Walia R, et al. Chronic constipation in children: an overview. *Practical Gastroenterology*, 2013;37(16):19-34.
22. Uğurlu ES, Başbakkal Z, Dayılar H, Çoban V, Ada Z. Ödemiş'te bulunan annelerin bebek bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemlerin incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2013;2(3):342-360.
23. Rahman S, Altan S, Çam S, Yüksel H. Manisa ili karaağaçlı beldesinde çocuk bakımına yönelik yöresel uygulamalar. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 2013;3(1):15–33.
24. Baker SS, Liptak GS, Colletti RB, Croffie JM, Di Lorenzo C, Ector W, Nurko S. Constipation in infants and children: evaluation and treatment. *Journal of Pediatric Gastroenterology and Nutrition*, 1999;29(5):612-626.
25. Tabbers MM, et al. Evaluation and treatment of functional constipation in infants and children: evidence-based recommendations from ESPGHAN and NASPGHAN. *Journal of Pediatric Gastroenterology and Nutrition*, 2014;58(2):258-274.